

GULYÁSNÉ GÖMÖRI ANIKÓ

100 éves a Fővárosi Gázművek

A szerző röviden ismerteti, hogyan vette át Budapest Főváros a Gázműveket az Általános Osztrák Légszesztársulat magáncégtől, amely az első pesti és budai gázgyárakat építette, de később sem a karbantartásra, sem a korszerűsítésre nem fordított kellő gondot és költséget. Ugyancsak röviden ismerteti a Fővárosi Gázművek első vezérigazgatójának pályafutását, és szerepét az Óbudai Gázgyár létrejöttében, amelynek ünnepélyes átadását (1914) már nem érthette meg.

„Itt a gázvilág!

Pest városára f. hó 23-án süttött ki először a régvárt gázvilágítás” írta 1856. decemberi számában a Magyar Sajtó közlönye. Megkezdődött a gázszolgáltatás, először a Józsefvárosban. A gázgyárat az Általános Osztrák Légszesztársulat építette fel 1856-ban Pest-Budán, a Józsefvárosban. Angol mintát követett, mint Európában a többi gázgyár. 1866-ban Budán is építettek egy kis gázgyárat, majd 1872-ben Újpesten, 1884-ben és 1899-ben a Ferencvárosban létesült gázgyár.¹

Először az 1877. május 8-i albizottmányi jelentésben merült fel egy községi légszeszgyár létesítésének igénye, de a közgyűlés 1879-ben úgy határozott, hogy az építést egyelőre elhalasztja, és inkább a légszesztársasággal köt újabb szerződést. Sőt 1891-ben pótszerződést kötöttek az osztrák magánvállalattal, amely az eredeti szerződés lejáratát 1910 végére kitolta.

A 19. század végén általános tendencia volt az európai várospolitikában az addig magánkézen lévő közművek monopóliumának megtörése és a magánvállalatok községestése; jövedelmüknek a köz javára fordítása mellett az árak ellenőrzése és a fejlesztések közvetlen irányítása kerülhetett így a város kezébe. E törekvések közé tartozott a gázművek, mint egyik legfontosabb célpont. Az Osztrák-Magyar Monarchia fő- és székesfővárosaiban egy-egy különlegesen erős polgármester személyiség: KARL LUEGER, illetve BÁRCZY ISTVÁN valósította meg ezt a politikát.

Az 1906-ban megválasztott Bárczy István polgármester programjának része volt a községestési politika, amely ugyanúgy érintette a villamossági vállalatokat, mint a légszesztársulatot. A Gázművek városi kezelésbe vételét hosszas előkészítő munka előzte meg. A problémát már 1902 óta tanulmányoztatta a városvezetés. Erre a munkára a székesfőváros tanácsa HEUFFEL ADOLF középítési igazgatót kérte fel. Heuffel javaslatára² 1907-ben a közgyűlés elhatározta a Gázművek értékebecslését. A becslésre kiküldött öttagú bizottság elnöke BÁNKI DONÁT műegyetemi tanár volt.

A kifizetendő árat 18.554.509 koronában állapították meg.

A törvényhatósági bizottság közgyűlése 1909. május 6-án határozta el a Gázművek megváltását. A gázgyárak átvételét a gázfogyasztás rohamos növekedése sürgette.

PÁSZTOR MIHÁLY a magántársaság 53 esztendejéről írta:³ „A gázvilágítás monopóliumát birtokló osztrák magántársaságnak már az első 10 évében kiderült, hogy a gázt rossz minőségben és drágán adja.”

Mindezen túl más probléma is jelentkezett, amiről sajnos a város vezetése csak a megváltáskor szembesült. Nevezetesen azzal, hogy a városi kezeléshez fűzött remények nem váltak be, mivel a gázgyárak addigra elérték teljesítőképességük végső határát, rendszerük elavult, drágán termeltek,

és a gépesítés legalapvetőbb funkcióit sem használták. A Józsefvárosi gázgyárnak még összekötő vágánya sem volt a teherpályaudvarral. A magántársulat az utolsó években semmi beruházást nem végzett a gázgyárakban, mivel tartott attól, hogy a főváros nem hosszabbítja meg a szerződést.

II. táblázat. A telkek becslésének végeredményel.

Megnevezés	Inventár-ár		Beszerzési ár		Forgalmi érték		Becsár	
	K	f.	K	f.	K	f.	K	f.
Józsefvárosi légszeszgyár . . .	2,710.200	—	187.962	82	2,710.200	—	187.962	82
Budai légszeszgyár	702.272	—	61.440	14	658.380	—	61.440	14
I. sz. ferenczvárosi fióklégszeszgyár	840.800	—	84 080	—	672.640	—	84.080	—
II. sz. ferenczvárosi fióklégszeszgyár	635.416	—	177.319	—	635.416	—	177.319	—
Vizgázgyár	31 794	—	31.794	—	72.672	—	31.794	—
Lipótvárosi légszesztartó áll. . .	414.072	—	65.671	27	360.567	—	65.671	27
Kelenfüldi légszesztartó áll. . .	108.160	—	40.560	—	108.160	—	40.560	—
Összesen . .	5,442.714	—	648.827	23	5,218.035	—	648.827	23

A Gázművek értékbecslése

A Józsefvárosi gázgyár a századfordulón

A GÁZMŰVEK ÁTVÉTELE – A FŐVÁROSI GÁZMŰVEK MEGALAKULÁSA

1910. december 15-én délután 6 órakor Bárczy István polgármester RADÓCZA JÁNOSTól, az *Általános Osztrák Magyar Légszesztársulat* budapesti igazgatóságának elnökétől jelképesen átvette a Gázműveket és átadta HELTAI FERENCnek, mint a Budapest Székesfőváros Gázművei bejegyzett cég vezérigazgatójának, aki előtte az Általános Osztrák Magyar Légszesztársulat igazgatója volt. Megalakult tehát a Fővárosi Gázművek, azaz korabeli névvel: *BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS GÁZMŰVEI*.

HELTAI FERENC ÉLETE ÉS MUNKÁSSÁGA

Első vezérigazgatója Dr. Heltai Ferenc volt, aki 1861. március 15-én született Szentesen. Jogot tanult Budapesten, illetve Lipcsében, majd az egyetem elvégzése után publicista lett. 1881-ben az *Ellenőr*, 1883-tól a *Nemzet* című lapok közgazdasági rovatvezetője. A Magyar Tudományos Akadémia nemzetgazdasági bizottságába is beválasztották, és ezután lett a *Nemzetgazdasági Szemle* szerkesztője.

1891-től kezdve a főváros képviselő testületének és a közmunkák tanácsának tagja.

1891-től 1913-ig országgyűlési képviselő. 1907-ben megválasztják az Általános Osztrák-Magyar Légszesztársulat igazgatójává, és 2 évvel később nem volt kétséges, hogy ő kapja meg a Fővárosi Gázművek vezérigazgatói székét. Még a magántársulat

igazgatója volt, mikor 1909-ben a törvényhatósági bizottság felkérte, hogy készítsen előterjesztést az új központi gázgyár építéséről¹.

A minden részletre kiterjedő előterjesztés, mely adatokkal alátámasztva áttekintette a főváros gázellátásának helyzetét, megindokolta az új gázgyár létesítésének szükségességét. Továbbá vázolta a szoba jöhető telkek előnyeit és hátrányait, ismertette a pályázatra beérkezett tervezetek műszaki leírásait. E tanulmány a gázgyár építésének alapjául szolgált.

1913 őszén fejeződött be az Óbudai Gázgyár építkezése, a berendezés és szerelés. Október 16-án üzembe helyezték a gyárat, két nappal később megindulhatott a gázszolgáltatás. Heltait még ebben az évben főpolgármesterré választották.

A Fővárosi Gázművek élére helyettese, RIPKA FERENC került.

Sajnos Heltai a Gázgyár 1914. évi ünnepélyes felavatását már nem érthette meg.

Noha a Fővárosi Gázművek 1910. december 15-én alakult meg, gyakorlatilag a Fővárosi Gázművek története az Óbudai Gázgyár gáztermelésének megindításával kezdődött el.

IRODALOM:

¹ Gömöri-Balogh-Vadas: Az első gázgyár. Fővárosi Gázművek Rt, Budapest, 1999, 26.

² Jelentése Heuffel Adolf középítési igazgatónak a légszesztársulat házi kezelésbe vétele és a létesítendő fővárosi gázgyár kérdésében. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1904.

³ Pásztor Mihály: A közvilágítás alakulása Budapesten. Statisztikai Közlemények, Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1930, 187.

⁴ Előterjesztése Dr. Heltai Ferenc vezérigazgatónak az új központi gázgyár ügyében. H. n. 1910. május 12.